

ОФІЦІЙНИЙ ВІДГУК

Опонента

Водотики Тетяни Сергіївни на дисертацію

КОХАН ОЛЕНИ ОЛЕГІВНИ

«ЕКОНОМІЧНЕ ТА ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ КИЇВСЬКОГО МІЩАНСТВА

У 1782 – 1870 рр.»,

представлену на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук

за спеціальністю 07.00.01 – історія України

«Місто – це люди, а не стіни». Від часів Фукідида це твердження не втрачає актуальності. Місто – це люди, урбанізація – це люди, історична урбаністика – врешті, це теж про людей, їх рух, вибір, рішення, та наслідки цих рішень, їхні статуси та межі можливого в той чи інший історичний період.

Актуальність дисертаційного дослідження Олени Кохан обумовлюється кількома факторами. Перш за все, мова йде про поступ історичної урбаністики в Україні. Поза сумнівом, робота з історії київського міщанства кінця XVIII – XIX століття стане вагомим внеском в цю міждисциплінарну царину.

По-друге, власне, міждисциплінарність. Тема роботи Олени Кохан лежить на перетині історії, економіки, юриспруденції. Методи цих наук дисертантка впевнено і доречно використовувала при дизайні дослідження, його провадженні та написанні тексту.

По-третє, один із трендів світової гуманітаристики це вивчення нерівностей. І знов-таки, тема становища київського міщанства якнайкраще вписується в цю тенденцію – адже розкриває тему економічних, правових, соціальних нерівностей.

У дисертаційній роботі коректно сформульовані мета і завдання дослідження, його об'єкт і предмет. Також чітко й зрозуміло, у повній відповідності з чинними вимогами, сформульовано наукову новизну праці, її практичне значення та об'єктивно доведено особистий внесок здобувача. Обґрунтування хронологічних меж дослідження питань не викликає, а от територіальні межі (зважаючи на формат кваліфікаційної роботи) варто було

би уточнити – адже мова йде про межі міста Києва (змінні в історичній ретроспективі) саме у конкретний хронологічний відтинок.

Ґрунтовність отриманих висновків, їх практична значимість та очевидна перспектива застосування у таких сферах як навчання, музейна справа, туризм свідчать про якість виконаного дослідження.

Основні положення дисертації пройшли належну апробацію, основні тези та положення дослідження були обговорені та апробовані на конференціях. Кількість та якість статей, в яких опубліковані ті чи інші результати роботи дисертантки, зауважень та запитань не викликають. Автореферат загалом адекватно відображає текст дисертації.

Структура представленої дисертаційної роботи виглядає логічною. Спершу авторка аналізує наявну історіографію проблеми, обґрунтовує вибір джерельної бази та формулює методологію дослідження. У другому розділі проаналізована чисельність та майнова диференціація київського міщанства кінця XVIII – першої половини XIX століття. Третій розділ закономірно висвітлює економічну активність міщанства, її зміни та еволюцію. Четвертий розділ присвячений трансформації правового становища зазначеної соціальної групи. Чіткі та відповідні поставленій меті та завданням висновки завершують текстову частину дисертаційного дослідження.

Мусимо висловити ряд зауважень до дисертаційного дослідження Олени Кохан.

Перше зауваження стосується власне тексту, рівня його грамотності та логічності викладу думок. Ця проблема є поширеною для кваліфікаційних робіт і пояснюється браком досвіду наукового письма. На майбутнє можемо рекомендувати авторці звертатись до послуг професійних редакторів для уникнення одруків та непорозумінь, які, на жаль, трапляються в тексті дисертації: «вальйові млини», «юридичні характеристики» (хоча мова йде радше про правові), повторів шматків тексту у висновках до розділу тощо.

По-друге, не можемо не відмітити неодноразове використання розлогих цитат, часто без відповідної критики щодо їх (не)об'єктивності,

(не)релевантності. Вони прикрашають текст, але пасують радше до стилю нон-фікшн, аніж до сухої кваліфікаційної роботи.

По-третє, дещо дискусійним видається переклад на англійську мову ключового поняття «міщанство/міщани». Так, авторка використовує термін *burghers*. Втім, бюргерство в європейському розумінні за правовим, економічним, соціальним, культурним статусом мало небагато спільних рис із київським міщанством початку ХІХ століття. Нам видається, що використання термінів *urban middle class* або *townsmen* було б більш доречним перекладом, адже більш точно відображає ключові характеристики київського міщанства цього періоду імперської доби.

По-четверте, є низка питань і до змістового наповнення деяких параграфів дисертації. Так, параграф «Джерела формування та кількісний склад міщанського стану» містить сюжет про зміни соціальної топографії та еволюцію забудови Києва в першій половині ХІХ століття. Він трохи не пасує до назви підрозділу, а втім є надзвичайно важливим, тож, на наше переконання, заслуговував би на окремий підрозділ, нехай і не такий об'ємний.

Параграф «Торгівля та інші форми діяльності» більше дає читачеві інформації про економічне життя міста Києва та його роль в економіці регіону, аніж про участь міщан в цих процесах. Яскраво це показує нам розлога цитата про азартні ігри – не міщани ж програвали маєтки ночами за зеленим сукном.

Загалом, виходячи із наведеного дисертанткою матеріалу, в структурі можливим і логічним був би підрозділ про соціальну мобільність, розмивання становості. Цей параграф міг би іти після аналізу кількісних показників міщанства і вмістив би сюжети про появу нових станів, як-то почесного громадянства, та інші явища, які ілюструють власне процес руйнування станів та посилення соціальної мобільності киян.

По-п'яте, хотілось би зазначити не надто вдалі рішення авторки щодо використання та презентації статистичних даних. Так, абзац про статистику смертності за 1842-45 рр.. в Києві у відповідному параграфі 2.1. ні про що нам не говорить – обрано малий часовий проміжок, та й порівняння лише з

Чигирином та Черкасами не дає нам повноцінного уявлення про те чи більше чи менше помирили у Києві саме у ці роки і чому так сталося.

Далі, таблиці 4 і 5 цілком можна було поєднати в одну. Тим більше в таблиці 5 подано дані за більш ранній період, аніж в таблиці 4. І цифри виглядали б більш виграшно у вигляді діаграми, яка одразу б показувала тенденцію за різні роки – більш наочно та зрозуміло.

Так само радимо на майбутнє використовувати діаграму для аналізу чисельності міщан у Києві за різні роки. Сама по собі цифра не ілюструє питомої ваги цієї соціальної групи, важливо розуміти співвідношення з іншими групами. Таке завдання могла би виконати кругова діаграма з даними щодо чисельності купців, дворян, селян і т.д.

Отже, можемо говорити про самостійність, оригінальність, новаторство, системний та міждисциплінарний підхід як основні характеристики представленого дисертаційного дослідження. Зазначені вище зауваження та побажання не впливають на загальну високу позитивну оцінку дослідницької роботи. Дисертація Олени Кохан «Економічне та правове становище київського міщанства у 1782-1870 рр.» є якісною кваліфікаційною роботою, котра відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 р. (зі змінами), Наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р., а її авторка заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Опонент,

Кандидатка історичних наук,

Старша наукова співробітниця

Інституту історії України НАН України

Т.Водотика

